

priseljavanja, čeprav nesporno nujna, bo zato vseeno daleč premalo za obstoj Evrope. Zarota metuzalemov tako učinkuje kot knjiga za samopomoč: ko sprva evforičen bralec ugotovi, da so prijetno božajoči napotki za dobro življenje neuporabni, ga popade groza. Knjiga mu je kljub svoji površnosti njegov problem namreč zelo pronicljivo – predvsem pa prepričljivo – naslikala in diagnosticirala.

Andreja Vezovnik

Karmen Erjavec in Melita Poler Kovačič: Kritična diskurzivna analiza novinarskih prispevkov. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2007. 169 strani (ISBN 978-961-235-266-0), 20 evrov

Učbenik *Kritična diskurzivna analiza novinarskih prispevkov* je nastal v soavtorstvu Karmen Erjavec in Melite Poler Kovačič. Gre za izdelek, ki želi študentom v slovenskem jeziku približati že uveljavljeni pristop kritične obravnave diskurzov, ki ga razvijata predvsem Norman Fairclough in Teun van Dijk. Učbenik, v katerem se na koncu poglavij zvrstijo tudi vaje za utrjevanje znanja, se deli na štiri osnovne sklope. Prvi trije so delo K. Erjavec, zadnjega je napisala M. Poler Kovačič. Medtem ko se prva avtorica ukvarja predvsem s kritično diskurzivno analizo (KDA), se druga posveti novinarstvu kot profesionalni praksi. Pri tem je moteče, da prispevka avtoric delujeta preveč ločeno in med seboj nista smiselno povezana ali navezana. Ker je delo z več zornih kotov izjemno problematično, je najbolje, da zaradi sistematičnosti kritike sledimo sosledju sklopov in poglavij, vendar želimo še prej podati nekaj splošnih komentarjev.

Delo je problematično v vsebinskem, teoretskem, slogovnem, lektorskem in še marsikaterem pogledu. V vsebinskem smislu v učbeniku v nasprotju z zahtevami tovrstne literature mrgoli ohlapnih in nejasnih opredelitev ter pojmov. Predvsem je zaskrbljujoč njegov prvi del, ki ga je napisala K. Erjavec. V njem se avtorica površno in nepremišljeno spopada z zelo zahtevnim teoretskim aparatom. Temu primerno neustrezno razumejuje in razlaga posamezne koncepte (tekst/diskurz/jezik, ideologija/diskurz/hegemonija itd.), pomanjkljivo se sklicuje na temeljno literaturo, snov podaja površno, mestoma pa celo napačno interpretira izvirnik. V celoti gledano, prvega dela učbenika zaradi stavčne oblike, sloga, napačno prevedenih pojmov (moč namesto oblast ipd.) in številnih »tiskarskih škrtov« ne moremo obravnavati niti kot solidnega prevoda Normana Fairclougha in monografije Johna E. Richardsona, ki sta v tem delu skorajda edina vira. Druga avtorica je pri tem nekoliko doslednejša, vendar smo tudi večino tega dela že lahko prebrali v avtoričinih doslej objavljenih člankih in monografijah. Avtorici posledično z učbenikom ne prispevata veliko novega, temveč bolj ali manj suhoparno nizata citat za citatom oz. prevod za prevodom.

S prvo nejasnostjo se bralec sreča že pri prvem stavku uvoda. Avtorici zapišeta, da: »pričujoči učbenik /.../ predstavlja temelje kritične diskurzivne analize (KDA) novinarskega diskurza« (9), obenem pa naslov učbenika govori o analizi novinarskega prispevka. Kaj je torej diskurz in kaj prispevek ali tekst? Seveda pojma še zdaleč nista enakovredno zamenljiva. Diskurz po mnenju Fairclougha pomeni skupek teksta, diskurzivne in družbene prakse. Torej je novinarski prispevek, torej tekst, le ena izmed dimenzij diskurza. V zadanem okviru torej ne moremo govoriti o KDA novinarskega diskurza ali medijskega diskurza (26), ker gre za presplošno in preveč raznovrstno kategorijo. Medijski oz. novinarski diskurz namreč ni homogena kategorija, temveč gre za množico različnih diskurzov, ki so povezani z različnimi ideologijami. Ravno zato Fairclough razlikuje med diskurzom kot neštevnim samostalnikom in diskurzom kot števnim samostalnikom, čeprav ima tudi sam pri tem težave z operacionalizacijo razlike med konceptoma.

Podobne nejasnosti in napačne interpretacije so stalnica tudi v nadaljevanju. K. Erjavec se nabora in razlage teoretskih pojmov loti izjemno površno in pavšalno: brez referenc na temeljne avtorje, s slabim slovenjenjem, pri čemer pa uporabljeni pojmi in formulacije sploh niso razloženi. Na strani 37 tako npr. v navedku van Dijka omeni besedno zvezo »kognitivna hegemonija«, katere razlage nikjer ne zasledimo. Nejasni so tudi temeljni koncepti (npr. koncept reprezentacije), nedosledna je v opisu semiološke razlage znaka, pri diskurzu pa pogosto dobimo občutek, da pojem označuje kar vse po vrsti. Včasih je to lahko samo jezik, včasih družbena praksa ali tekst, spet drugič družbena vloga ali ideologija – diskurz je torej »talilni lonec« za različne koncepte, ki jih navadno srečamo v navezavi nanj.

Ustavimo se nekoliko pri poglavju Ideologija. K. Erjavec zapiše: »KDA sprejema splošno definicijo ideologije po van Dijk« . V zvezi s to trditvijo nastopita vsaj dve težavi. Prva je, da o KDA ne moremo govoriti kar tako na splošno. Lahko govorimo le o različnih pristopih h KDA. Gre za izjemno heterogeno množico pristopov, ki imajo sicer nekatere iste epistemološke smernice, vendar se med seboj pomembno razlikujejo, med drugim tudi na ravni pojmovanja ideologije. Van Dijkov pristop je v tem pogledu vsekakor največja posebnost med pristopi h KDA, saj avtor ideologijo razlaga le v odnosu do socialne kognicije. Tovrstni pogled ni lasten ostalim vidnejšim pripadnikom KDA – posebej pa ne Faircloughu, ki videnje ideologije povzema predvsem po Thompsonu in Larrainu. Napačno razumevanje pojmov ideologije in hegemonije pogosto privede do zamenjevanja obeh konceptov. K. Erjavec se zapiše tale nepridiprav: »Evropski marksist druge generacije, Antonio Gramsci, je na področju ideologije uvedel še en izraz – hegemonija« (22). Najprej se tu pojavi vprašanje, kaj naj bi bilo »področje ideologije«. Področje nedvomno ni prava beseda, saj je ideologija v tem smislu koncept, in ne področje. Poleg tega je seveda trditev kot taka nedosledna in tudi v nadaljevanju ostaja tako, saj avtorica pojmov ne razmeji na jasn način. Namesto da bi se pri razlagi držala Gramscijevih tekstov, v nadaljevanju pojme razlaga kar s pomočjo učbenikov Johna Fiska.

V drugem delu knjige je problemov še več. Povedi tipa »Tekstualna analiza proučuje, kako so strukturirane, kombinirane in razvrščene propozicije, ki jih razume kot trditve, kot najmanjši del, ki lahko denotira dejstva o določeni vsebini« (44) govorijo same zase. Velja pa izpostaviti problem načina sklicevanja na vire. Najprej je avtorici mogoče očitati nedoslednost pri navajanju strani. V učbeniku na strani 53 najdemo shemo, ki je v izvirniku (glej Richardson 2007) natisnjena na strani 47 in 48, avtorica pa navaja, da je na strani 49. Naslednje nedoslednosti so še hujše, saj je dobršen del učbenika napisan tako, da avtorica oz. avtorici navedeta vir v prvem odstavku poglavja, vendar se jima v nadaljevanju ne zdi več pomembno, da bi na naslednjih straneh bralca še kdaj opozorili na to, čigav tekst pravzaprav bere. Tako se nemalokrat zgodi, da mislimo, da beremo misel K. Erjavec ali M. Poler Kovačič, v bistvu pa beremo Richardsonova spoznanja. Težavno je tudi vprašanje sekundarnega avtorstva, saj tu in tam Richardson citira npr. Reisigla in Wodakovo, Fairclougha ali Blommaerta. V učbeniku se ti citati odražajo, kot da avtorici navajata neposredno izvirnik, se pravi namesto (Blommaert v Richardson 2007: 49) imamo kar »poenostavljeno različico« (Blommeart 2005: 11), za nameček pa je ime Jana Blommaerta še zatipkano.

Posebno pozornost recenzije velja nameniti še vajam in primerom, ki so namenjeni študentom za lažje razumevanje snovi. Primeri so pogosto neumestni in površni, poleg tega so večinoma vzeti iz tujine. Glede na vrsto literature, ki je namenjena slovenskim študentom, bi pričakovali predvsem slovenske primere, ki bi naredili obravnavano snov bolj predstavljivo. Navodila vaj so večkrat zelo nejasna in marsikdaj se bo študentu verjetno pripetilo, da ne bo vedel, kaj zahteva naloga. Vaja za razumevanje reprezentacije se npr. glasi »Kako mediji reprezentirajo prevladujoče družbene skupine?« ali »Kako mediji reprezentirajo uspešnost?« (14). Povsem legitimno se lahko vprašamo, ali je izbrana naloga sploh smiselna za osnovno razumevanje reprezentacije in ali ni morda zastavljena preveč enoznačno? Podobno je z ostalimi vajami. Vzemimo še vajo na strani 57. Navodilo se glasi: »Izberite si določeno osebo in jo poimenujte na različne načine.

Kakšne donotativne¹ (eksplicitne) in konotativne (implicitne) pomenes ustvarja to poimenovanje?« Vprašamo se lahko, kako naj študent razume denotacijo in konotacijo, ko pa Barthes v učbeniku ni niti omenjen. Menimo, da študent s pomočjo vaj ne more ustrezno razumeti, kako in zakaj uporabljati KDA.

Učbenik se konča brez zaključnega poglavja, kar do zadnjega ohranja vtis nedokončanega, površnega in nepremišljeno pripravljenega izdelka, zato se lahko upravičeno vprašamo, kako je mogoče, da takšen izdelek sploh pride v roke študentom. To pa je že vprašanje, ki ne zadeva več le avtoric, temveč tudi pristojno komisijo za učbenike ter recenzentske in druge postopke v procesu izdajanja učbenikov na Fakulteti za družbene vede.

Alem Maksuti

Marjan Smrke: Družbena mimikrija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Knjižna zbirka Kult, 2007. 255 strani (ISBN 978-961-235-274-5), 20 evrov

Človek kot bitje z umom oziroma možnostjo mišljenja, dojemanja, učenja in včasih celo razumevanja s pomočjo informacij, ki jih dobiva iz okolja, oblikuje resnico, po kateri se obnaša oziroma živi njegov notranji jaz. Vsak posameznik, ki živi družbeno življenje, polno razcepov med videzom in resničnostjo, je prepuščen temu jazu, ki se v mešanici različnih (ne)resnic, ki jih imenujemo življenje, mora znajti in izpolniti končni cilj – ustvariti, opredeliti in ohraniti svojo eksistenco. Pogoji preživetja nas pogosto navajajo k temu, da se postavljamo oziroma opredeljujemo nasproti drugim. Privzemamo in spreminjamo (včasih tudi ustvarjamo) različne oblike lastne identifikacije, ki so v večini primerov reprodukcija že rečenega, vidnega, umeščenega v kontekst. Na tej točki se nam začnejo odpirati vprašanja, kaj je res in kaj ni oziroma kaj je resnično in kaj ne, kaj povzroča različno dojemanje »resnice« in naposled, kaj sploh je resnica. Vse to so vprašanja, ki so lahko srž mimikrije, ki jo je mogoče opredeliti kot oponašanje, kamuflažo, simulacijo, laž ali v osnovi kot nekaj, kar je »prikazano kot drugačno od resničnega«. Umeščanje mimikrije kot naravoslovnega pojma v družbeni oz. družboslovni kontekst je jedro dela *Družbena mimikrija* sociologa religije Marjana Smrketa.

Pri poskusu opredelitve mimikrije v znanosti (prvo poglavje knjige) avtor hodi po namišljeni meji med botaniko oziroma zoologijo na eni strani in družboslovjem na drugi. Namišljenost te meje je v dejstvu, da je ne moremo trdno (vidno) zarisati, saj je mimikrija v naravoslovju in prav tako v družboslovju odklon od prvotnega, »resničnega« stanja. Govorimo torej o pojavu, ki ima v različnih znanostih lahko različne opredelitve oziroma razsežnosti. Tudi v družboslovju, kjer Smrke mimikrijo opredeli kot človeško oziroma družbeno mimikrijo, je zelo težko priti do enotne opredelitve mimikrije in mimikretične dejavnosti. Zaradi tega poskuša avtor umestiti mimikrijo v nekaj izbranih ved (psihologija, filozofija, sociologija, politologija in ekonomija), v nadaljnji razlagi pa mu pri tem pomagajo štirje primeri, ki so v celotni knjigi temeljno orodje za razlago pojavov, povezanih s človeško oziroma družbeno mimikrijo.

Knjiga je v grobem razdeljena na štiri poglavja, ki so nekako pomešana, se prej dopolnjujejo (razen zadnjega), kot da bi bilo vsako od njih zaključena celota. V prvem in delu drugega poglavja so predstavljeni pojmi, ki so ključni za razumevanje opisanih situacij (primerov), v katerih je posameznik osnovni element družbe kot sistema, ki ga sestavljajo »misleče stvari« ali

1. Napaka je iz izvirnika.